

Protireformace na panství plumlovském¹⁾.

I.

Protireformační pokusy před Bílou horou. — Opatření Karla z Liechtenštejna proti jinověrcům v l. 1624—1627. — Tvrdost protireformační praxe za regentství Maxmiliánova. — Seznam proslějovských zatvřelců z r. 1628. — Osudy predikanta Lukáše Kosteckého. — Týrání jinověrců hladem a slídění po nekatolických štváčích. — Nové lhůty k přestoupení r. 1628. — Prosba venkovského obyvatelstva o ponechání při náboženství evangelickém. — Náboženské reversy městeček. — Jesuitská misie r. 1628. — Sližnosti na malou náboženskou horlivost konvertitů. — Návštěva vypuzených kacířů v Prostějově r. 1637.

S prvními pokusy protireformačními setkáváme se na panství plumlovském brzy po ukončení posledního zasedání koncilu tridentského (r. 1563). Koncil, jak známo, znemožnil svou neústupností dohodu s protestanty a vyzbrojil katolické menšiny k velkému boji, jenž měl zastaviti nejen postup reformace, nýbrž i přivésti ztracená území k poslušnosti římského papeže. Vykonavatelem protireformačního programu stal se u nás jezuitský řád. Důležitá změna nastala pak na Moravě, když byl zvolen biskupem olomouckým nesnášenlivý a výbojný Stanislav Pavlovský (r. 1579). Myšlenka protireformace byla podporována habsburskými panovníky a mnohými předáky české šlechty. A tak společné úsilí světských a duchovních vrchností zatlačovalo ponenáhlu ale jistě dávno před Bílou horou jinověryce do pouhé obrany.

¹⁾ Materiál k této studii nalezl jsem v liechtenštejnském archivě ve Vídni. Archivní výzkum ve Vídni umožnilo mně poskytnutím finanční podpory ministerstvo školství a národní osvěty. Vzdávám mu na tomto místě ještě jednou vřelý dík.

V Prostějově pracovali jesuitští misionáři r. 1568 a 1570, ale nedocílili mezi zatvrzelými nekatolíky pozoruhodnějšího úspěchu. Promyšlený útok na nekatolíky panství plumlovského zahájil teprve Stanislav Pavlovský, jemuž dovolil Vratislav z Pernštejna obsazovati fary. Bezohledné počínání biskupovo jítřilo jinověrce, vyvolávalo nespokojenost lidu s faráři násilně vnucenými, ale biskup dosáhl alespoň částečně uskutečnění svých přání¹⁾.

Když Karel z Liechtenštejna převzal panství plumlovské (r. 1599), musil ač nerad pod tlakem okolností chovati se s počátku k nekatolíkům všech odstínů snášenlivě.

O tom všem bylo již jinde psáno obšírněji²⁾. Poměrně málo jsme dosud věděli o postupu protireformace za vlády Liechtenštejnů v 17. stol. Jakmile se Karel z Liechtenštejna trochu ohřál na panství plumlovském, začal hned výbojně vystupovati proti nekatolíkům, neboť Liechtenštejnové neradi uzavírali kompromis ve věcech náboženských.

26. ledna 1613 psal městu Prostějovu, že má jisté zprávy, kterak kněží z města přísluhují poddaným v některých dědinách zdavkami, křtem a jinšími věcmi. Prý je mu to opravdu podivné, že se dopouštějí tak smělého a nenáležitěho skutku.

Připomíná měšťanům, že jim ponechal právo obsazovati faru. Nesahá prý jim na jejich náboženské svobody a proto jim poroučí pod ztrátou všech nadání, aby se kněží z města spokojili s tím, co jim náleží. Doufá, že město zjedná nápravu a zabrání kněžím překračovati meze jejich práv. Kněžím, kteří se ještě proti zákazu prohřeší, hrozí přísným trestem³⁾.

Do Bílé hoře⁴⁾ ovšem nemusil se kníže ohlížeti na dané sliby, ale přece protireformace nebyla provedena tak rychle, jak by se snad dalo předpokládati. Ne snad proto, že by si

¹⁾ G. Wolný, Kirchliche Topographie von Mähren I. B, str. 388, I. A, II. B str. 11, 22.

²⁾ V. Janoušek: Tři kapitoly z dějin panství plumlovského. Ročenka mu-sea města Prostějova 1926, str. 43.

³⁾ Videň - Plumenau ad 3. Prossnitz.

⁴⁾ Podle relace úředníka plumlovského ze 17. září 1628 byli pokutováni na panství pro účast na povstání Florián Tatelický, Jakub Jalůvka a pan z Hrádku. Poslednímu bylo uloženo 500 zl. pokuty, ale nakonec mu kardinál z Dietrichštejna vše odpustil. Plumenau 6.

Karel z Liechtenštejna byl počínal málo rázně, nýbrž z té příčiny, že válečné nepokoje, starosti hospodářské a konečně odpor obyvatelstva mařily protireformační výboj katolicky horlivého knížete.

Podle dokladů, které snesl Fr. Koželuha¹⁾ ve své práci o věcech náboženských v Prostějově, a podle vídeňských papírů můžeme souditi, že Karel z Liechtenštejna zahájil důsledný vyhlazovací boj proti kacířům na svém panství teprve r. 1624. Toho roku 11. října přijel do města jesuita s plnou mocí knížete z Liechtenštejna a dal přechísti knížecí nařízení, aby každý z poddaných se zřekl kacířského bludu. Již před tím 2. dubna 1624 požádal farář Jan Hloušek o nějaký pozemek českobratrský²⁾. Nekatolíčtí duchovní měli opustiti město. Jejich požitky, majetek a klíče od chrámu měly býti odevzdány katolickému duchovnímu.

13. května 1624 psal kníže z Prahy městu Prostějovu, aby všichni náležitě světili den slavnosti těla Božího podle řádu církve katolické, nepřijímali nekatolických kněží, kteří tajně učí a přísluhují, jakož i netrpěli mezi sebou nekatolických mistrů a těm podobných lidí³⁾. Protireformační útok soustředil se přirozeně napřed proti městu, které bylo baštou Českých bratří, luteránů a podobojích. Úspěchy této akce byly přirozeně hubené, neboť přední osoby města i radní páni zůstali při víře svých otců. Proto kníže zastavil měšťanům pivné várky, hodlaje sebevědomé měšťany hospodářsky zničiti. Avšak všechny hrozby, jimiž kníže doufal zastrašiti kacíře, minuly se cílem. A proto 18. dubna 1626 nařizuje Karel z Liechtenštejna Haugvicovi, aby spolu s komisaři ustanovenými k protireformaci Prostějovských začal s eksekucí u ouřadu a cechmistrů, jak se v Moravské Třebové a jinde stalo a dobře se podařilo. Jedna hůlka prý se může snadněji zlomit než mnoho⁴⁾.

Z jiného dokumentu datovaného 30. srpna 1627 na hradě Ravensburku se dovídáme, že Liechtenštejnové souhlasili s tím, když někteří zatvrzelí měšťané byli na rozkaz protireformační

¹⁾ Výroční zpráva zem. vyš. reálky v Prostějově 1904/5.

²⁾ Plumenau ad 3 Prossnitz ... agrum, qui antea ad synagogam Pikardiarum spectabat.

³⁾ Plumenau ad 5 Prossnitz.

⁴⁾ tamtéž.

komise vyhoštění pro víru z města. Vrchnost nerada se dovídala, že měšťanstvo prostějovské jest tak neústupné a tvrdohlavé ve věcech víry¹⁾. Kníže pokládal za velmi nutné, má-li taková nepřístupnost zmizeti, „aby byly položeny všestranně pevné základy ve víře a jiných politických věcech“. To znamená, že jen v soustavném poučování a úplné převýchově spalfoval kníže účinný lék proti nekatolíkům.

Karel z Liechtenštejna zemřel již 12. února 1627, zanechav panství synovi Karlu Eusebiovi. Za jeho nezletilosti vládl jeho poručník kníže Maxmilián z Liechtenštejna, jehož zášť a nenávisť proti jinověrcům neznala mezí.

Hned 12. ledna 1628 zaslal Václav Čížek, správce plumlovský, knížeti Maxmiliánu informaci o náboženských poměrech na panství a postupu protireformace. Připojil pak k tomuto podání seznam všech zatvrzelých nekatolíků (celkem 55 osob). Václav Čížek sdělil ve svém memoriálu, že všichni poddaní v městečkách a dědinách příslušejících k panství plumlovskému se poslušně zachovali dle poručení a knížecího dekretu ze dne 16. prosince r. 1627 v Praze datovaného. Všichni prý jsou přivedeni a obráćeni k poznání pravého svatého a spasitelného náboženství katolického. Všichni se vyzpovídali a přijali svátost oltářní na Nový rok a na 3 krále. Tak všichni jednomyslně — dodává úředník — vyplnili vůli jeho knížecí milosti.

Toliko někteří obyvatelé města Prostějova tak neučinili. Aby neměli žádné výmluvy, dostali lhůtu 4 neděl od pana děkana. Do té doby jsou prý ochotni dáti se poučit v novém náboženství a vyhověti přání knížete. Jiní však v témž městě nechťejí se zachováti podle milostivého poručení knížete, zdráhají se přestoupiti a proto jsou drženi od 31. prosince „v areštu“. Seznam jejich jmen zasílá. Úředník nevěděl, co má učiniti s těmito neposlušnými poddanými a proto očekával rozhodnutí svého pána²⁾.

¹⁾ Plumenau ad 5 Prossnitz. „Und nur wir ungern vernehmen, dass sich dieselbe Bürgerschaft in der Religion so halstarrig erzeigt“. Před tím 2. července 1625 vydal Karel z Liechtenštejna zákaz přijímati do cechů ty řemeslníky, kteří se vyučili řemeslu u novokřtěnců (Plumenau 6).

²⁾ Vídeň - Plumenau 5.

Podle seznamu nechtěly r. 1628 žádným způsobem přistoupiti ke katolickému náboženství přes mnohá napominání tyto osoby:

1. Ondřej Marous	29. Lukáš Kostecký
2. Jiřík Hořčice	30. Blažek Švec
3. Václav Milota	31. Martin Procházka
4. Pavel Haluza	32. Lorenc First
5. Jan Hazler ml.	33. Matěj Plekáč
6. Anna Krystinka	34. Pavel Komárek
7. Valentka	35. Tobiáš Tesáček
8. Joachim Štefany	36. Bartoš Troubecký
9. Jiřík Apaťkář	37. Jiřík Provazník
10. Daniel Rychnovský	38. Jiřík Hlaváček
11. Jan Chomout	39. Kryštof Jirchář
12. Jan Rousinovský	40. Stehlik Kovář
13. Kryštof Zlatník	41. Josef Bednář
14. Mikuláš Zavasil	42. Daniel Šplouchal
15. Valentin Sypl	43. Jan Teplar
16. Florin Vlach	44. Kořínek tkadlec
17. Vencel Volf	45. Pavel Tapal
18. Jakub Pummer	46. Václav Osočil
19. Galle Lieb	47. Petr Stolek
20. Adam Novák	48. Horák
21. Tomáš Šercrů	49. Kulálek
22. Aesop Stolář	50. Tomáš Zhnojil
23. Henrych Pasíř	51. Jiřík Vykoukal
24. Bartoš Karlíček	52. Manda Kuchařka
25. Brapula	53. Jan Mečíř
26. Jan Kloboučník	54. Holub
27. Adam Klanice	55. Pavel Křížků
28. Jáchym Třebický	

Tito zatvřeli jinověrci vyšli většinou z řad drobných lidí, živnostníků a obchodníků, jak již sama jména nám to leckde napovídají. Pouze jméno a osudy Lukáše Kosteckého, posledního predikanta v Kostelci, mohou nás více zajímati.

O tomto referoval úředník některé pozoruhodné drobnosti. Lukáš po publikování císařského patentu r. 1624, jimž byli ne-

katoličtí kazatelé zbaveni svých funkcí a vykázáni ze země, opustil faru v Kostelci. Se souhlasem P. Jonáše, faráře prostějovského, jakož i Karla z Liechtenštejna, koupil si domek v Prostějově. Snášel prý zlé i dobré se sousedy až do r. 1628, kdy byl vzat do vazby pro náboženství s ostatními Prostějovany. Prosil knížete, aby ho vysvobodil z vězení a dovolil mu nadále bydlet v tom domku. Jinak žádal o dovolení, aby mohl bez překážky jinam odejít. Maxmilián z Liechtenštejna však nařídil drsně: „Dům osadit katolíkem!“.

31. ledna 1628 jest datována odpověď knížete Maxmiliána plumlovskému úředníku Čížkovi na dříve uvedené úřední podání.

Maxmilián v ní poručí správci panství, aby odňal těm, kteří se ukazují odbojnými, zůstávají zatvrzelí a nemohou se odhodlati k přestoupení, co nejdříve všechnu potravu a aby tak hladem je donutil k povolnosti¹⁾. Má odňati zatvrzelcům všechny čestné a úřední funkce, má je vyloučiti z cechů.

Ačkoli prý má důvod k tvrdému zakročení proti těm, kteří se vzpírají uposlechnouti rozkazu, přesto dává všem ze zvláštní milosti lhůtu ještě do příštího sv. Jiří, aby se podrobili a obrátili ke katolickému náboženství. Kdyby však přes veškeré očekávání setrvali i pak ve své tvrdošijnosti, má mu o tom Čížek po uplynutí vyměřené lhůty referovati co nejrychleji, neboť pak by byl nucen zakročiti proti kacířům se vši vážností.

Zatím ukládá za povinnost správci Čížkovi, aby pomocí zvláštních lidí pilně dával pozor na ty, co jiné popuzují, od přestoupení ke katolictví zdržují a zrazují.

Významnější šlváče má ihned vsaditi do vězení a čekali, jak o nich rozhodne kníže. Dále si má všimati toho, aby někteří tajně neopouštěli stálky, neprchali pryč a nezanechali po sobě dluhy na škodu jeho nedospělého synovce Karla Eusebia nebo jeho poddaných.

11. března 1628 dal Maxmilián pokyn plumlovskému správci, jak má zatočiti se zatvrzelým Janem, apatykářem prostějovským. Předně apatykáři dal lhůtu pouze do velikonoc. Během té doby mělo se užiti všech prostředků k jeho obrácení. Kdyby však

¹⁾ Plumenau 5. . „Welche aber sich widerspenstig erzeigen und sich gar nit dazzu bequemen wollen, denen sollet ihr alsbald alle Nahrung sperren“.

nepřestoupil, mělo mu býti vše prodáno, dluhy jeho zaplacený a on vykázan z města i všech liechtenštejnských gruntů.

Slyšeli jsme již, že úředník Čížek v lednu r. 1628 slavnostně hlásil knížeti, že obyvatelé ve vesnicích a městečkách jednomyslně se zrekli kacířského učení. Podivuhodný tento obřad však nebyl míněn upřímně, jak ukazuje suplika venkovského obyvatelstva ze dne 26. srpna 1628, adresovaná Karlu Eusebiovi.

Má toto znění: „Před V. K. M. poníženež netajíme, že jsme se minulého pátku na Nanebevzetí Panny Marie musili sejíti z poručení pana ouředníka našeho na hrad Plumlov ze všeho panství kromě města Prostějova dům od domu.

A tu nám mezi jinými V. K. M. věcmi bylo čteno nahlas dostatečné poručení, abychom všichni přistoupili k víře svatě katolické, že v tom jistá vůle V. K. M. býti ráčí.

A my pak mnozí z nás, ano i předkové naši od mnoha množství let jsouce a trvající v náboženství evangelickém a jsouce hned od mladosti naši k tomu vedeni a naučení, že nás při tom náboženství pro Boha prosíme milostivě zanechatí poručiti ráčíte. A my chudí a zadlužili poddaní jsouce perně již od mnoha let od lidu vojenského ubrani, kde jsme co měli, o všecko jsme přišli. Nevědouce sobě jaké rady, na radu volati a úpěti musíme.

V té příčině V. K. M. pro Boha prosíme, že nás poddaných při starobylém náboženství našem zanechatí milostivě ráčíte tak, aby grunty V. K. M. nezůstávaly prázdný a pustý, nýbrž abychom se před V. K. M. mohli obživovati s manželkami a dítkami svými.“ Podepsáni jsou: Věrní všichni poddaní k panství plumlovskému kromě města Prostějova náležející.

Jest zajímavo srovnati tekst této petice se slovy pana M. Jana Dikasta, jež promluvil 30. června 1625 na zámku plumlovském, když Karel z Liechtenštejna naléhal na radní pány z Prostějova, aby přestoupili k čistému náboženství katolickému a aby i jiné k tomu vedli. Také tehdy tvrdil Dikast, že všichni hned od mladosti své jsou náboženství evangelického a pokorně žádají, aby při tom byli tak nadále zanecháni¹⁾.

¹⁾ Frant. Koželuha, Výroční zpráva prostějovské reálky 1904/5, str. 8.

Zmíněná suplika venkovských obcí nepřinesla vůbec žádné úlevy v protireformačním tlaku, naopak určitě ještě žadatelům přitížila. Bezohledný a tvrdý voják Maxmilián postupoval pak jistě s vojenskou řízností. Seběmenší odpor lámal s nejsurovější bezohledností, již musili podlehnouti poslední trosky věrných evangeliků. Že mnozí ustoupili jen divoké zlobě a násilí, že přijali vnucované náboženství jen na oko, o tom nás přesvědčuje vnitřní vývoj města v dalších letech a zarputilý odboj na venkově ještě po třicetileté válce, jak o tom uslyšíme později.

V únoru 1631 vydala všechna městečka na panství zvláštní náboženský revers. Plumlovský a kostelecký jest datován 21. února a určický 20. února¹⁾. Mají téměř doslovné znění. Shoda v datování a textu ukazuje na to, že reversy si vynutila vrchnost. Uvedu doslovně pouze revers plumlovský.

Zní: My purkmistr, konšelé a celá obec městečka Plumlova vyznáváme obecně přede všemi tak, jakož jsme my a předkové naši před tím církví svatě katolické na odporu a v bludech trvali, tudý v mnohé neštěstí a nouze uvedeni byli. Nyní pak skrze obzvláštní vnuknutí Pána Boha všemohoucího k pravé samospasitelná činící římské katolické apoštolské religii po-
taženi a v pravé poznání uvedeni jsme. Začež mocnosti božské budiž věčná čest a děkování činěno.

Pročež dobrovolně svolujeme, utvrzujeme jedním hlasem purkmistr, konšelé, starší a všichni řádové obecní, že my i naši budoucí potomkové netoliko při této pravé poznalé a vyznalé samospasitelná činící víře katolické věrně a horlivě setrvať máme a chceme, ale ani nižádný nyní i na věčné časy v naší osadě, kterýž by církví římské katolický horlivě přítelem nebyl, za souseda přijímán, méněji tu trpěn býti má. Jako i také my proti přestupníkům jistým a přísným trestáním pokračovati míníme. Na utvrzení a věčné zdržení toho podvolujeme se k tomu věrně všichni společně rozdílně však až na další ratifikaci J. M. C. krále a pana našeho nejmilostivějšího. Pro uvěření, což se nadpisuje, pečeť městečka jsme k tomu přitiskli. Dán jest dne 20. februára Anno 1631.

¹⁾ Videň - Plumenau 5.

Ve městě r. 1628 pracovala misie skládající se ze 2 jesuitů¹⁾, kteří tu zůstali tak dlouho, až prý poučili celé město, až toto se zřeklo všech svých kacířských bludů a pravda katolického náboženství byla důkladně upevněna.

Jinověrci se nezřekli dobrovolně zděděné víry. Jestliže nakonec ustoupili pod tlakem, učinili tak jen na oko. V nitru zůstávali věrni tomu, co jim vrchnost odňala násilně. Utajovaný odpor propukal čas od času dosti hrozivě za faráře jesuity Jana Václava Jaicha († 1633) a Michala Prokopa (do r. 1639).

Michal Prokop charakterisuje v jedné stížnosti podané Karlu Eusebiovi prostějovskou farnost takto: „Zdejší obec není křesťanský ovčinec pravých duchovních oveček, nýbrž les a poušť strašných lvů a ohavných levhartů“.

Faráři si neustále stěžovali na nápadně malou horlivost ve víře rychtáře, pánů radních a celé obce. Obec se zdráhala též vyhověti přemrštěným finančním požadavkům svých duchovních představených. Pravou příčinu vši nespokojenosti musíme ovšem hledati v tiché skrývané revoltě obrácených jinověrců.

Makavý doklad nespolehlivosti obce prostějovské uvedl farář r. 1637. Přišlo prý nedávno do Prostějova několik před časem uprchlých a vypuzených kacířů, mezi nimiž se zdržoval bývalý rebelantský primas Dikast a predikant Lukáš, „bývalý pseudofarář“ v Kostelci. Ve městě prý je vlídně přijali a celý měsíc co nejlépe hostili v hostincích.

Jednou prý tito hosté dokonce vykřikovali, že „nynější veleslavné císařské Veličenstvo zamýšlí prohlásiti opět svobodu náboženství (die libertet der Religion) a že doufají v brzké shledání s těmi, kteří zůstali ve městě“²⁾.

II.

Vyděračství protireformačního kněžstva. — Biřmování v Prostějově r. 1632. — Svěcení kostelů kacíři znesvěcených. — Církevní správa na panství r. 1630. — Drahansko bez kněží. — Proč byl propuštěn rektor plumlovský r. 1632. — Spory obce prostějovské s faráři o důchody. — Farář si stěžuje na nábožensky

¹⁾ Vídeň - Plumenau ad 3 Prossnitz.

²⁾ Vídeň - Plumenau 5.

vlažné měšfany a židovské řezníky. — Nové obvinění měšfanů z kacířství r. 1637. — Urovnání sporů.

Liechtenštejnové dávali si občas zasílati od svých úředníků zprávy o stavu far a horlivosti farářů. Ve zprávě plumlovského správce Martina Zikmunda Freyera datované 17. července 1629 čteme, že kněží konají vzorně své povinnosti, ale že dosti utlačují chudé lidi, chtějíce míti své příjmy „jako v dobré době“. To znamená, že duchovní nebrali žádného ohledu na ochuzení lidu válkou.

Tak purkmistr a rada města Prostějova si stěžovali na příklad r. 1629 na faráře Jana V. Jaicha, že přetahuje nad obyčej a možnost lidskou lidi od zvonění, takže předměští a jinší při městě se zdržující hofeři, nemohouce mu podle jeho vůle od zvonění zaplatiti, pochovávají mrtvá těla v zahradách a leckdes při domě času nočního, což „čelí“ k nemalému pohoršení a vzdělávání církve svatě²⁾.

Do jakých podrobností zasahovali Liechtenštejnové vidíme z patentu Karlova, datovaného 1. června 1632. Nařizuje v něm poddaným panství prostějovského a plumlovského, aby jeden každý, který ještě není biřmován podle katolického způsobu, se dostavil v den od faráře určený do města Prostějova a přijal tam biřmování od sufragána. Ku konci jest přidána nezbytná pohružka: »Který by se pak jináč zachoval, neujde skutečnému trestání a bude potrestán pro neposlušensství«³⁾.

Jakmile strana katolická se upevnila a zdolala kacířství, věnovala pozornost restauraci kostelů, které byly znesvěceny v dřívější době jinověrci. O tom jest zachováno ve Vídni dosti zpráv. R. 1629 pozval Maxmilián z Liechtenštejna samého kardinála Frant. z Dietrichštejna, aby přijel posvětit kostel v Plumlově. Kardinál odpověděl, že nemůže „na ten čas“ pro mnoho jiné práce a zaneprázdnění. Omluvil se zdvořile, že nemůže na vše postačiti. Proto byla podána žádost, aby poslal sufragána. R. 1631 světili kostel v Určicích. Farář žádal knížete, aby světili

¹⁾ Vídeň, Plumenau ad 3 Prossnitz.

²⁾ tamtéž.

³⁾ Plumenau ad 5.

biskup byl traktírován na účet plumlovského důchodu, neboť poddaní jsou docela chudí a nemohou ničím přispěti¹⁾.

R. 1632 psal v téže věci Karlu Eusebiovi kněz Jakub Vavřinec Capricius, farář kostelecký, takto: „V dobré a laskavé paměti V. K. M. pozůstává, kterak chrám Páně v městečku Kostelci v rukách a pod správou kacířův mnoho desater let zůstal a skrzeva ně oltáře, zvony a jiné posvátné věci violované a poskvrněné jsou. Ano i krchov nově přikoupený též posvěcen není“. Rovněž prosil o darování viktuálií z důchodu k pohoštění sufragána, kdyby přijel světit²⁾.

Podobnou žádost podal roku 1632 kníže Vavřinec Aug. Uničovský, farář v Plumlově, Mostkovicích, Ohrozimi a Krumšíně. Prosil o pomoc k pohoštění sufragána, který přijede světit kostely a oltáře. Žádost odůvodnil tím, že záduší dotčených kostelů jsou obližena „nevýmluvnou chudobou“³⁾. Téhož roku byly svěceny kostely v Prostějově⁴⁾.

R. 1629 Abrahám Kalenský, kněz řádu kazatelského, který spravoval farnost mostkovickou a plumlovskou od r. 1626, stěžoval si na plumlovského důchodního, že mu zadržuje deputát. Příštího roku (1630) Abrahám resignoval, poněvadž odešel do Brodu na rozkaz kardinála Františka z Dietrichštejna. V jedné suplice podané knížeťi se chlubil, že za 4 léta obrátil k pravé víře katolické všechny poddané, přibližně 1600 věřících. V po-

1) Plumenau ad 3.

2) tamtéž. Jiná pozdější žádost od téhož kněze (bez data, ale jistě z téhož roku) má toto znění: Jakož jsem toho prvotně při V. K. M. pohledával, aby se oltáře v chrámě Páně kosteleckém a krchov, které jsou tak skrzeva odštěpence církve svaté violované a porušené zase posvětili daly, již jsem to i při J. M. panu sufragánovi olomouckém obdržel, takže dá Pán Bůh příští neděli k nám do Kostelce k vykonání těch všech věcí jistotně přijeti ráci, kdež též svátostí biřmování biřmovati ráci.

A poněvadž záduší tak chudé jest, že nemá, odkudby J. M. pana sufragána vychovati mohlo, k Vaší knížecí milosti se utíkám a pro odplatu boží žádám, zvláště poněvadž kolátura naše K. M. náleží, že milostivé naříditi ráciťe, aby z důchodu V. K. M. traktírován býti mohl. Jakož týž i v Určicích a jinde traktírován byl. Co tak pro chudé záduší V. K. M. učinili ráci, sám Pán Bůh zase mnohem více vynahraditi zde časné a po tom věčné ráci. Za Vaší K. M. na modlitbách ustavičně trvajících kněz Jakub Vavř. Capricius, farář kostelecký.

3) Plumenau 3.

4) Plumenau ad 3.

dání dále pravil, že nechce, aby ovečky byly vedeny a vychovány lehce „na poťomní čas“. Proto doporučoval na své místo vzorného kněze Pavla Ignaciuse, faráře smržického. Že by byl kněz Abrahám přivedl do lůna církve římské 1600 osob, jest údaj zřejmě přehnaný.

R. 1630 referoval úředník Martin Zikmund Freyer Václavu Sedlnickému z Choltic, hejtmanu všech statků liechtenštejnských, o církevní správě na panství plumlovském. Z jeho zprávy se dovidáme, že v Prostějově zůstával děkan s kaplanem. Dále v Kostelci působil farář Jakub, v Určicích kněz Michal, v Mostkovicích Adam, ve Smržicích Pavel a ve Slatinicích Jakub. Více far v rovině nebylo obsazeno. V horách podle zmíněné úřední informace bylo 9 vesnic a 3 kostely. Ale ty zůstávaly bez správce církevního, neboť se tam žádný kněz nemohl udržeti bez podstatné pomoci vrchnosti¹⁾. Proto zůstávaly prázdné, avšak poddaní musili chodit k jiným nejbližším farářům (určickému, plumlovskému a kosteleckému). Úředník zdůrazňoval: „Taky žádný (kněz) tam byti sobě nežádá, poněvadž svého uživení nemá a míti nemůže. A oni (pozn. rozuměj poddaní) tak jako hováda jsou“.

Některé detaily z protireformačního ovzduší nám osvětlují listiny týkající se sporu faráře s rektorem plumlovským o zahradu.

R. 1632 podal rektor plumlovský spolu s pomocníky (scho-lares), kteří s ním ve škole zůstávali, poníženou prosbu Karlu Eusebiovi z Liechtenštejna. V supplice praví: „Prosíme, že Vaše knížecí milost vzhlednouce na naši mizerii školskou a chudobu nějakou pomoc a fedruňk učiniti ráčí!“ Prosba jest obsáhlá, krásně psaná a vyšperkovaná citáty dokazujícími a chválicími záslušnost udělování almužen.

Tato supplika není patrně bez určitého vztahu ke sporu o zahradu, kterou odňal farář r. 1632 škole. Rektor si stěžoval, že ho farář zbavil místa, když se odvážil bránit proti zabrání zahrady. Úředník Sak z Bohuňovic však hlásil knížeti, že rektor byl propuštěn pro neřádné chování! Farář dále označil tohoto

¹⁾ Plumenau 3.

neimenovaného učitele jako „špehěře a zrádce v placení od křtův, oddavek a pohřbů“.

Po své emigraci plumlovské prý si zjednal v Otaslavicích kondici. Zdržel se tam však jeden měsíc, neboť byl přinucen zase „zpálkem marširovati“.

Farář plumlovský Vavřinec psal sekretáři Karla Eusebia r. 1632, že se po svém příchodu na faru dotazoval a byl zpraven, kterak v dřívější době predikanti postupovali dotčenou zahradu jen z dobré vůle svým rektorům. On sám prý měl ze zahrady skrovnou částku švestek a třešň, neboť ostatní otrhal obecný lid. Nyní však prý postoupil tu zahradu dobrovolně novému rektoru přijatému z Kralic.

Celkem uvedl farář plumlovský sekretáři tyto důvody, které vedly k propuštění rektora :

1. Dával návěsti, aby se bralo nejméně od křtu půldruhého širokého tolaru, od svatby 2-4 toлары, ale nejméně dva toлары, jakož i „od pohřbu simpliciálního in simili“ (od jednoduchého pohřbu rovněž tolik).

2. Když chodil sloužiti mše a kázati do Ohrozimě a Krumšína v horách, nemohl se ho ke zpívání dočkati, takže se mu častokráte rozešel i lid z kostela.

3. Pro necvičení mládeže „in religione catholica“ a pro užívání leccjakých knih heretických a zapovězených, nebedlivost, jakož i pro provozování jiných postranních obchodů v čas školní.

4. Pro písně luteránské a pikartské (jsouc jednoho predikanta bratr), které k těžké překážce a k zvláštnímu „prepedimentu“ přijetí víry katolické čeliti se uznávají.

5. A naposledy pro jeho veškeren potrácený hlas, kterým nemohl jediný kůr zazpívati v chrámu Páně u přítomnosti lidu, takže muselo vznikat mezi farářem a rektorem v zastavování a nenapravování „nemalé scandalum“. Nelze dnes bohužel zjišťiti, pokud všechna uvedená obvinění zakládala se na pravdě a zda farář rektora zbytečně neočernil. Musíme věřiti, že plumlovský rektor byl propuštěn jednak pro špatné chování, malou horlivost, služební neschopnost a náboženskou nespolehlivost. Výtka, že užíval ve škole kacířských knih a že dovolil zpívati luteránské a česko-bratrské písně, značně mu přitížila. Škoda jen,

že nemáme i z jiných míst zprávy o chování rektorů v době protireformační.

Již za úřadování jesuity Jana Václava Jaicha vznikaly neshody mezi farou a ostatní obcí. Obě strany si stěžovaly u knížete. Ze všech suplik a stížností vyplývá jasně, že purkmistr, rychtář a městská rada těžce nesli ziskuchtivost svého faráře, jeho pánovitě chování, přílišnou protireformační horlivost a nesnášenlivost. Farář Jaich se odměňoval svým odpůrcům tím, že je nařkl z tajných sklonů ke kacířství. Že toto obvinění nebylo snad úplně bezdůvodné, můžeme soudit dle toho, že stejné spory se vlekly i za nástupců Jaichových. Obyvatelstvo násilně přivedené k víře katolické se smířovalo nerado a s patrnou nechutí s novým stavem věcí. Svoji nelibost neváhalo projevit občas hlasitě a rázně. Zakuklená přetvářka a vynucená neupřímnost nesly brzy trpké ovoce, o kterém se protireformačním horlivcům ani nesnilo.

Hromadný návrat do lůna církve římské byl vynucen násilím. To dokazují nade vší pochybnost všechny prameny. Proto nemůžeme souhlasit vždy s tvrzením katolického kněze Frant. Koželuhy¹⁾. Jeho popis protireformace ve městě jest průhledně tendenční a věcně častokrát nesprávný. Lid kacířstvem svedený nevracel se k církvi římské dobrovolně. Tento zázrak nezpůsobila kázání jezuitských misionářů. O tom nemusíme s Koželuhou vůbec polemizovat.

Všimněme si teď stížností obce prostějovské na faráře a naopak.

V červenci r. 1629 stěžovali si purkmistr a rada na místě vši obce na faráře Jana V. Jaicha knížeti toto :

1. Dávají faráři týdně 9 zl. mor., ale on toliko za týden činí jedno kázání a mši svatou.

2. Správce školní²⁾ vyučuje nedbale žáky, hledí si více darebného toulání než školy a nechce přestati na starobylém kvartálu. Pro velké platy správci školnímu odtahuji se uboží a již dříve o všechno téměř připravení lidé dávati své děti k vyučování liternímu umění.

¹⁾ Fr. Koželuha. Paměti o věcech náboženských v Prostějově od r. 1620 až naší dobu. Program zem. v. reálky, 1904—1905, str. 6.

²⁾ Správce školní podléhal faráři, jemuž byl svěcen dozor nad školou.

3. Poněvadž žádá farář mnoho od zvonění, pochovávají hořeři mrtvá těla v zahradách a leckdes při domě.

4. Kaplana řeči naši povědomého a způsobilého mívá zřídkka a těžko se s ním srovná.

5. Bez zvýšení platu zdráhá se kázati Němcům.

6. Vzal od farníků 200 lotů stříbra na monstřanci, ale nechce stříbro vydati, dokud se s ním obec nevyrovná¹⁾.

9. srpna 1629 podala obec žádost²⁾ o konání německých bohoslužeb. Prosba odůvodnila tím, že ve městě se zdržuje značné množství německých a jiných tovaryšů řemeslnických.

Ti žádali, aby jim slovo boží bylo hlášáno německy alespoň v neděli v době nešporní, jak jest jinde zvykem a aby mládež byla rovněž vyučována.

R. 1630 zaslal farář knížeti obsáhlou stížnost proti rychtáři a obci prostějovské.

Naříkal si :

1. Rychtář pronásleduje katolíky.

2. Osoby navštěvující nedbale bohoslužby nejsou trestány.

3. Rychtář sám nepřijde za 2—3 měsíce ani jednou do kostela.

4. Svátky a neděle se nedrží.

5. Ve svátek Zvěstování Panny Marie poslal rychtář koně orali.

6. Trhy se neřádne drží, neboť se k nim užívá více neděle než pondělka.

7. Vozy se pouštějí v neděli do města.

8. Ti, kteří přestupují posty, nejsou trestáni. Farář sám dopadl některé masožrouty, ale rychtář je nepotrestal. Věřící jedí maso i na Zelený čtvrtek.

9. Ti, kteří se o velikonocích nezpovídají a nepřijímají, nejsou trestáni.

9. Obec zadržuje kostelní peníze a odkazy špitálu.

10. Rychtář drží farské pole.

11. Městská rada se na něho dívá s despektem a vysmívá se jeho jurisdikci.

¹⁾ Plumenau ad 3.

²⁾ *Ľaměž*. Dopepsána Böhemische und deutsche ganze Commun der Stadt Prossnitz.

12. Farní budova jest špatná.

13. Při placení jest zkracován.

14. Židé obchodují i ve svátky křesťanské.

Faráři Jaichovi činila obec také různé potíže při placení služného na penězích i viktualiích. R. 1629 měl farář tyto příjmy (v závorce dřívější nekatolický děkan):

ročně 416 zl. (250 zl.),

za pivo 52 zl. (32 zl.),

za vepře 10 zl. (10 zl.),

za 20 másů másla 4 zl. (4 zl.). Úhrnem na penězích 482 zl. (296 zl.).

V naturáliích: pšenice 30 měřic, rži 40 měřic, ovsa 30 měřic, hrachu 6 měřic, ječmene 8 měřic, prosné kaše a pohankové po 1 měřici, soli 16 špišků, kaprů 1 kopu, štik $\frac{1}{2}$ kopy, sena 2 vozy. Dříví dostával, kolik potřeboval. Slámy mu dávali na chování 2 krav. Naturálií se odvádělo vždy stejně. Dřívější děkan podle hlášení obce prý si z toho vydržoval bakaláře, kantora a kaplana, ale Jaich si vydržoval jen kaplana a to jen zřídkka kdy.

Po prudkých třenicích se konečně roku 1630 obě strany dohodly na tomto platě: ročně 375 moravských tolarů, 16 sudů piva, másla 20 másů, 30 měřic pšenice, 40 měřic rži, 30 měřic ovsa, 6 měřic hrachu, 8 měřic ječmene, prosné kaše 2 měřice, pohanky 1 měřici, za vepře 10 tolarů, 16 špišků soli, 1 kopu kaprů, 1 kopu štik. Slámy a sena pro 2 krávy.

Obec poukazovala též na to, že farář má ještě důchody z filiálních kostelů ve Vranovicích a Krasicích. Ale farář Jaich namítal v replice ze 26. května 1630, že z těch vesnic nic nemá, ačkoli je obrátil k více katolické¹⁾ a patří pod jeho správu.

Dále podal toto vysvětlení: „Mám-li uvéstí pravou a pravdivou příčinu, proč Prostějovští činí mně protivenství při placení služného, tu nemohu udati jinou příčinu než tu, že vyžadují od nich náboženskou horlivost (den Eifer der Catholischen Religion) a že nechci je nechat více při jejich bludech.“ Stěžoval si, že primátor a městská rada nedržela na procesí a dávala špatný příklad. Farář musil dále zakázat hodování na radnici v sobotu,

¹⁾ Plumenau ad 3 Prossnitz.

návštěvu kořalen v neděli v době kázání atd. Aby odůvodnil své finanční požadavky, chlubil se Jaich, že jeho přičiněním byly mu svěčené ovečky obcerstvovány spasitelným učením svatého katolického náboženství, že byly odvráceny od ďábla, takže všichni obyvatelé města Prostějova, domácí čeledě, vdovy, sirotci a všichni, kteří k tomu byli kvalifikováni — v počtu okrouhle 2000 osob — přijali od něho svátost oltářní. Poněvadž prý však nestačil na vykonání tak velkého svatého díla, byl nucen před 2 lety požádati otce Tovaryšstva Ježíšova o pomoc. Jesuité mu poslali na jeho snažnou prosbu dva čelné otce, kteří u něho v Prostějově zůstali na jeho vlastní náklad tak dlouho, až celé město bylo poučeno, kacířské námitky vyvráceny a pravda katolického náboženství byla rozšířena.

Roku 1633 obec si zvolila za faráře Michala Prokopa, jenž do té doby působil v Určicích. Ale ani za tohoto kněze se nezlepšil poměr mezi farou a radnicí. 13. února 1637 podal Michal Prokopius opět stížnost na své farníky. Obsah stížného listu se téměř úplně shoduje s tím, co uvedl Jaich ve své stížnosti roku 1630, ale sem tam uvádí něco nového.

Obviňuje zase rychtáře, že pronásleduje dobré katolíky, že netrestá ty, kteří nechodí do kostela, kamž sám přijde jednou za měsíc až dva. Včas bohoslužeb dělají pivo, kořalku a nosí výrobky z pivovaru přes ulice do sklepů.

V neděli a svátky trhovci tlukou a připravují se k trhu, ač tento se koná až v pondělí. Rychtář pouští vozy do města ve svátky a ruší tím sváteční klid. Posty se nedrží a maso se prodává veřejně i na Zelený čtvrtek. Ti, kteří se o velikonocích nezpovídali, měli býti trestáni, ale v Prostějově k tomu nedošlo. Proto nelze se diviti, že jest ještě mnoho kacířů a že ostatní jsou špatně a chladně katoličtí¹⁾.

Nařiká jako jeho předchůdce, že městská rada se na něho dívá s despektem. Rychtář si přivlastnil farské pole a špitální statky zabavila rada. Co bylo dáváno dobrovolně svého času kacířským predikantům, jest mu teď odpíráno. Židé ruší křesťanské svátky svým obchodováním. Z těchto důvodů prosil farář knížete o zastání a nápravu.

¹⁾ Plumenau 6. „danenhero sich nit zu verwunden, dass noch viel Ketzer vorhanden und andere schlecht und kalt Catholisch sein.“

V jiné suplice psal farář knížeti: „Jest podivno, že pravému katolíku solva prodají dům na náměstí“. Nedá se dnes posouditi, jak mnoho farář nadsadil a byly-li poměry skutečně takové, jak je líčil. Obě strany trvaly houževnatě na svém, zaplavovaly knížete svými suplikami, ale kníže, nevěda si patrně rady v tak zamatené při, dlouho odkládal s rozhodnutím.

Městská rada se dokonce obávala, že farář usiluje o neobmezenou moc a naprostou diktaturu nad městem.

Rychtář se přirozeně ohradil proti všem obviněním a žádal zejména, aby se farář nevyjadřoval tak povšechně, nýbrž aby svá tvrzení doložil doklady, jmenoval osoby, které byly pro víru pronásledovány, atd. On alespoň prý nikoho nepronásledoval.

V obšírném memoriálu vysvětlil, po případě odmítl všechny útoky faráře.

Prohlásil na př., že trhy se drží podle starobylého způsobu. Přípravy k nim se dělají, ale až po bohoslužbách. Pokud se týká postů, tvrdil rychtář, že podle knížecího rozkazu má farář poslati někoho s rychtářem, aby visitoval domácnosti, nikoliv zvláště kontrolovati. Ti, kteří přestoupili posty, byli potrestáni. Cizí fůry se pouštějí v neděli do města až po bohoslužbách. Proti obvinění, že rychtář a purkmistr mají zájem na tom, aby nedržení postů nebylo trestáno, namítal rychtář, že farář to může věděti jen ze zpovědnice.

Ty, kteří nepřistoupili ke zpovědi, trestá sám farář.

Farské pole prý patří radě, nikoliv kostelu. O špitálské zboží nepřísluší farářům se starati. Stížnost, že rada si ho nevází, vůbec město popřelo. Na stížnost o faře město odpovědělo, že dřívější faráři (Jonáš, Hloušek, Jaich) byli s farou spokojeni, ale on chtěl prý míti světnice v českobratrském zboru, čehož není potřebí.

Že se ve svátky a neděle vařilo a odnášelo pivo, to se dělalo z největší nouze pro loňský nedostatek vody. Pivo mohli vařiti jen, když bylo dosti vody. Proto bylo se nutno předem zásobiti. Pokud se týkalo zadržování kostelních peněz, tu město namítalo, že kostelní hospodáři byly jmenováni při protireformaci. Zpověď se kontroluje v kostele a proto farář může věděti lépe než rada, kdo zanedbal zpověď. Nakonec město prosilo knížete, aby nesvěřoval farářům inspekci nad městem.

Farář Michal Prokopius si stěžoval často na židovské řezníky, kteří prodávali v postní dny maso katolíkům. Proto 31. srpna 1638 žádal ho Karel Eusebius, aby jmenoval ty provinilé židovské řezníky a též ty hubaté křesťany jakož i chladné katolíky, kteří maso jedli, aby mohli býti jiným na výstrahu řádně potrestáni.

Farář jmenoval nějakého Pöffla, k němuž prý docházeli i sedláci z blízkých vesnic¹⁾. Doporučil též knížeťi, aby bylo docíleno jednou klidu a vyhlazeno kacířství, chrániti a usazovati ve městě raději poctivé řemeslníky než neupřímné židy.

Vyřízení sporu se protáhlo, poněvadž farář napsal stížnost latinsky, a městská rada si přála, aby ji přeložil do češtiny nebo němčiny. Farář celý netrpělivý prosil 14. dubna 1638 o urychlené skoncování sporu. V dopise připomíná Karlu Eusebiovi, aby se rozpomněl na jeho stížnosti podané před 1½ rokem, aby milostivě všemu odpomohl a co nejlépe zvelebil katolickou víru.

R. 1637 obvinil farář některé obyvatele města, kteří nepřistoupili ke zpovědi, z kacířství, případně označil je za podzřelé²⁾.

Městská rada záležitost vyšetřila a výsledek oznámila knížeťi.

Sdělila mu o jednotlivých osobách toto: 1. Pan Diviš Oneš byl u zpovědi a chce dokázati knížeťi, že byl neprávem obviněn. 2. Pan Jindřich Lichnovský nepatří pod jurisdikci města. 3. Jan Slabý má podagru a stále leží, ale před tím byl několikráte u zpovědi. 3. O mnohých osobách tvrdilo město, že byly u zpovědi. 4. Žena v domě pana Švábenského nemohla se dostaviti pro podivuhodný tělesný nežit. Stále leží, ale několikráte před tím brzy u zpovědi byla. Není pochybnosti, že zameškané nahradí.

Město — tak psalo knížeťi — bralo vůbec s bolestným pocitem na vědomí, že farář se pokoušel tak zálučně uvaliti na město knížecí nemilost. Farář zaslal seznam se jmény několika set měšťanů, kteří prý se nezpovídali o velikonocích. Město protestovalo. Sdělovalo krátce a pravdivě, že větší část označených osob byla ve zpovědních rejstřících řádně přetržena.

¹⁾ Plumenau ad 5.

²⁾ tamtéž . . . Isti sunt haeretici, vel adminus de fide suspecti.

Ostatní, kteří byli pokládáni za podezřelé, byli vyzváni (kromě řemeslníků a služebníků již město opustivších), aby se očistili z podezření.

Ukázalo se, že podezření zavinił pisař svojí nepozorností. Zpovídali totiž 3—4 kněží a pisař při kontrole některá jména přehlédł.

Obvinění dokázali svojí nevinu jednak zpovědními listky, jednak svědectvím hodnověrných lidí. Kteří se nemohli dostavití v ustanovené době, učinili zadosť své křesťanské povinnosti minulý měsíc.

Město očistilo z podezření všechny vyjma málo svobodných, čeládky řemeslné a cizích poddaných, kteří nepodléhali pod pravomoc města. O těchto lidech sdělila rada, že prchají, jakmile se podnikne proti nim i to nejmenší.

Nakonec rada se vyjádřila, že farář dělá všechno ze zlosti, nikolik pro spasitelnou zbožnost. Prosila dokonce, aby byl sesazen a jmenován nový duchovní. To byla odpověď města na výzvu knížete datovanou 7. července 1637. Tehdy vyzval knížecího rychtáře, aby ti, kteří zanedbali velikonoční zpověď a přijímání, učinili tak během července¹⁾. Spor obou stran byl urovnán teprve po jmenování nové rady 1638.

III.

Vzájemná nedůvěra mezi kněžstvem a lidem. — Stav far r. 1646. — Hrůzy švédské okupace. — Zkáza panství koncem války. — Obyvatelstvo se odcizuje zase římské církvi, vyhýbá se zpovědi. — Knížecí patent proti nekatolíkům, vydaný 7. května 1649. — Poslední tažení proti nekatolíkům na Dražanskú. — Odpor obyvatelstva ve Slínavě a Rozstání. — Honění predikantů v Rozstání r. 1645. — Predikant na Starém Hradisku r. 1650. — Misie jesuitské a kapucínské. — Vítězství katolíků. — Radost knížete Karla Eusebia. — Vrchní má dávatí pozor, jak lidé žijí. — Nedostatek kněží.

Pozorovali jsme značnou nedůvěru a velké napjetí, které po dlouhá léta kalilo dobrý poměr mezi faráři prostějovskými a farníky. R. 1639 stal se farářem prostějovským Jakub Vavřinec Capricius (+ 1663), farář kostelecký, za něhož se poměry spíše zhoršily, než zlepšily.

¹⁾ Plumenau ad 5 Prossnitz.

Také na venkově nebyly poměry lepší. I tam se nahromadilo mnoho nespokojenosti. Hrůzy švédské okupace dovršily rozvrat solva trochu upevněné církevní organisace. Nekatolíci začali opět sebevědoměji vystupovati. Jak žalostné byly poměry na panství dvě léta před ukončením války, ukazuje německá relace Řehoře Fanty, úředníka plumlovského, z r. 1646 poslaná Karlu Eusebiovi¹⁾.

Podle jeho hlášení byly Slatinice docela pusté. Starý kněz nemohl se zde zdržovati pro nedostatek lidí a ze strachu před Švédy. Bydlil zatím v Zábřeze. Kostelecký farář zemřel. Úplně ochuzení farníci si nemohli vydržovati vlastního duchovního a proto sem docházel cizí kněz.

Smržický farář sice žil, ale pro stálé ohrožování nepřítelem nemohl se zde zdržovati.

Určický kněz působil v Prostějově jako kaplan, poněvadž nikdo z obyvatelů zde nepobýval od prvního nepřátelského vpádu. Tento farář čekal také zatím na lepší časy.

Pátý mostkovický farář pečoval od mnoha let o plumlovskou faru s přidělenými farnostmi a osvědčil se jako nebojácný a obětavý kněz. Před prvním nepřátelským vpádem a i potom až do r. 1646, pohrdaje životem, nedbaje ztrát na majetku a vojenského vydírání, zůstal na svém místě i za moru. Když i Prostějov kněz opustil, pečoval o duchovní správu také ve městě podle možnosti.

To neudělal ani jediný kněz, nýbrž každý duchovní opustil svou faru a uprchl. Úředník se za něho přimlouval, aby byl presentován na kosteleckou a smržickou faru, kde ubozí lidé si nemohou vydržovati vlastní kněze. Jméno tohoto vzorného duchovního úředníka sice neuvádí, ale týká se to pravděpodobně františkána Richarda, který r. 1655 byl²⁾ povolán provinciálem do kláštera v Polsku.

Z jiné zprávy plumlovského úředníka Fanty poznáváme opravdu žalostný stav panství koncem války třicetileté (r. 1646).

Řehoř Fanta vypočítává, kolik gruntů zpustlo před mnoha lety, co zpustlo a vyhořelo od roku 1642, co jest ještě osazeno

¹⁾ Plumenau 3.

²⁾ Plumenau ad 3.

a kolik usedlých konečně jest nuceno pro válečná nebezpečí se zdržovati na cizích panstvích a hledati si tam obživu³⁾). Některým poddaným se dařilo obzvláště zle.

Tak na př. Slatinky zůstávaly pusté docela od prvního nepřátelského vpádu (od r. 1642). Jen 2 poddaní přežili všechny hrůzy a infekci, ale zdržovali se někde jinde. Totéž platilo o Slatinicích. Zde zůstalo jen 5 poddaných na živu, ale ti se uchýlili někam na odlehlší místa. Slatinky a Slatinice srovnali ostatně Švédové se zemí. Dříví ze zbořených domů spálili ve vojenském táboře u Olomouce. Smržičtí se zdržovali většinou v Prostějově. Krasice byly nadobro spáleny mimo mlýna. Pouze dva poddaní žili, ale bydlili také někde jinde na bezpečnějším místě. Rovněž v Čechovicích soldateska všechno spálila a zničila i panský dvůr. Na živu zůstali tu jen 2 poddaní. V Seloučkách „nebyl nikdo doma“. O Určicích hlásil úředník knížeti, že jsou docela pusté a vypálené kromě kostela, fary a dvora. Šest žijících poddaných nemohlo zde rovněž bydleti pro stálé nebezpečí, hrozící od švédských loupežických vojenských rot. Jak to vypadalo v jiných dědinách a městečkách, ukazuje tabulka na str. 75.

Pro srovnání uvádím, že tytéž vesnice měly před válkou třicetiletou přes 1100 různých usedlostí. Zmizelo-li tedy ve statistice Fantově najednou přes 300 gruntů, tak jest to patrně dokladem, jak strašně byl kraj zpuštěn koncem války. Lidé se ani nepamatovali, kolik bylo kde dříve domů.

Řehoř Fanta sděloval, že domy jsou strženy, spáleny, pole neoselá a pustá. Ty, kteří zůstali na živu, musil prý těšiti a dávat naději na lepší budoucnost. Na osazení pustých statků nebylo pomýšlení. Poddaní, úplně vyssáti od přítele i nepřítele, neměli peněz, žili v největší nouzi. Mnozí uprchli a opustili pro bídu grunty. Úředník upozorňoval, že vrchnost bude nucena v budoucnosti mnoho sleviti na povinnostech poddanských a dlužích, má-li se panství zotaviti z válečných pohrom.

Není divu, že za takového hospodářského rozvratu obyvatelstvo pomalu odvykalo zpovědi a ochladlo v horlivosti náboženské, spíše vynucované než dobrovolné.

³⁾ ... hin und her in fremhden Winckeln umb schweifen müssen.

M í s t o	Docela pusté od mnoha let		Od r. 1642 pusté		Zůstávají osazené	
	selské usedl.	zahrady	selské usedl.	zahrady	selské usedl.	zahrady
Plumlov	0	7	8	15	3	13
Ohrozim	13	8	5	4	8	1
Lešany	2	2	1	0	3	3
Bílovice	1	3	0	0	3	3
Kostelec	32	18	23	20	19	5
Smržice	9	24	30	30	8	7
Domamyslice	5	2	6	4	5	5
Mostkovice	1	1	5	5	6	8
Stichovice	14	18	0	0	0	7
Seloutky	11	9	6	2	3	0
Kobylničky	1	3	0	0	8	2
Myslejovice	7	8	5	7	2	4
Křenůvky	9	4	1	3	2	1
Prostějovičky	2	4	0	3	4	1
Krumsín	4	6	1	3	8	5
Soběsuky	5	3	2	0	12	2
Žárovice	1	4	1	4	3	7
Hamry	0	6	0	2	0	3
Vícov	3	3	7	0	16	7
Stínava	3	0	0	0	15	5
Bousín	6	5	0	0	0	8
Drahany	12	2	1	2	8	14
Olinoves	0	4	0	0	16	7
Rozstání	5	3	3	2	13	7
Hartmanice	16	3	0	0	4	0
Úhrnem s dříve uvedenými místy.	162	150	105	106	179	129

R. 1649 si stěžoval Richard Kaliský, farář plumlovský, že farníci přistupují zcela nedbale a nepilně ke zpovědi. Prosil knížete, aby přísně nařídil pod trestem se zpovídati. Podotýká, že v mnohých vězí ještě predikantská zvyklost se nezpovídati. Vyhýbají se zpovědi, jak dovedou a mohou.

Poněvadž se patrně ozvaly stesky i z jiných stran, vydal 7. května 1649 Karel Eusebius ostrý patent, který měl být publikován. Patent nařizoval zakročit proti zatvrzelcům, kteří nechťejí kněží uposlechnouti¹⁾. To bylo již po ukončení třicetileté války, do kteréž doby spadá také u nás poslední drtivé tažení proti zbytkům nekatoliků zejména v horách, kde obyvatelstvo zůstávalo stále bez duchovní správy a proto podléhalo snadněji kacířským svodům než obyvatelstvo na rovině. R. 1636 byl sice konsistoři doporučen nějaký Martin Herman za faráře v Drahanech. Měl spravovati také filiálky v Rozstání a Stínavě. Ale k jmenování nedošlo²⁾.

R. 1651 pečoval o duchovní správu ve Stínavě farář z Mostkovic. Řehoř Fanta připomíná o této vesnici, že jsou v ní (r. 1651) mnozí, kteří vůbec nechťejí být katolíky³⁾. Ve specifikaci far z téhož roku uvádí též úředník plumlovský, že v Rozstání nebýval nikdy katolický kněz. Není prý tam ani nic k bohoslužbám. Obyvatelé tamnější sice poslali na jeho přísné zakročení své děti a čeleď ke zpovědi a přijímání, ale rodiče nechťejí se vůbec poddati, ani nechťejí za trest robotovati, ani se stavěti na zámek.

Roku 1645 — píše dále Řehoř Fanta — pozvali si predikanta, nebo co to byl za podvodníka, a tu od něho přijímali pod obojí způsobou. Řehoř po něm pásl, chtěje ho polapiti. Predikant však byv překvapen v noci, vyskočil z okna a prchl. Ve chvatu zanechal v domě několik set hostií, 2 džbány vína, dva svícny a jednu stolní pokrývku.

Minulé velikonoce byl predikant ve Starém Hradisku, kteréž však nenáleželo Liechtenštejnům. Také k tomuto predikantovi se sešlo mnoho obyvatelů hor. Pak byli posláni na hory jesuité, ale těžko prý se obyvatelstvo obracelo k nové víře. Proto Řehoř Fanta doporučil knězi, aby byl poslán vzorný kněz do Drahan, neboť jinak se s těmi lidmi nic nepořídí.

Nekatolíci v Rozstání dlouho vzdorovali⁴⁾ a nechťeli se stát katolíky. Proto plumlovský úředník hlásil knížeti, že povolá

¹⁾ Plumenau 5.

²⁾ Plumenau 3.

³⁾ Plumenau 3 (Zur Stinau sein ilirer etliche, welche keinesweges catholisch werden wollen).

⁴⁾ tamtéž.

kapucíny z Vyškova, že se odeběře s těmito misionáři do Rozstání, aby tam udělal pořádek.

Doufal, že je k tomu donutí. To bylo koncem roku 1651: 17. února roku příštího psal kníže z Vídně, že přijímá s uspokojením hlášení o obrácení kacířů. Divil se ovšem, jak bylo možné, že se tu nekatolíci udrželi tak dlouho, že úředníci nic o tom nehlásili, ani to nepřekazili. Dal zároveň správci vážný rozkaz, aby dával pozor, jak lidé žijí, aby podle toho mohli býti jak mladí tak starí vyučováni v katechismu a v křesťanské víře. Taťo zpráva jest také poslední, kterou máme o jinověrcích na Plumlovsku. Nekatolíci byli umlčeni, protireformace dokonána. Vítězství bylo jistě dokonalé, neboť se neuchovala v tomto kraji ani ta nejmenší památka na zatvrzelé rebelanty.

Již za války třicetileté objevil se citelný nedostatek kněžstva, který nebyl odklizen ani povoláním kněží z Polska a jiných zemí. Po válce tomu nebylo lépe a proto církevní úřady sáhly ke slučování farností. Mostkovický farář na př. spravoval jeden čas po válce dokonce 7 kostelů, k nimž patřilo 20 vesnic. Při tom tento kněz byl velmi starý, nezpůsobilý ke kázání a proto úplně neschopný spravovati tolik far. Úředník stále upozorňoval knížete, aby konečně byl ustaven nějaký kněz v Drahaněch, jemuž ovšem bude nutno opatřiti výživu.

O mostkovickém faráři sdělil, že za moru zůstal na panství sám, staral se i o Prostějov, nedbaje žádného nebezpečí. Při tom ztratil jmění, prodělal mnoho utrpení. Kdyby nebýval zůstal za infekce na panství, bylo by zemřelo mnoho set lidí bez zaopatření a dětí bez křtu. Poněvadž zestárlý farář se chtěl odebrati do kláštera, prosil Fanta o novou presentaci. Doporučil vzorného kněze a sice smržického faráře Bartoloměje Nigrina.

IV.

Žaloby Prostějovských na faráře Jakuba Vavřince Capriciusa. Jeho bezohledné vydirání a hrubé chování. Úřední výslech obyvatelstva r. 1655 podává nám podrobné vylíčení protireformačního ovzduší, kněžského řádění proti židům, poválečného zesurování mravů u kněžstva a duchovního ujařmení věřících. Chování kněze kosteleckého a určického. Z Dětkovic si stěžovali knížeti, že duch

jednoho souseda, jenž nebyl zaopatřen, se často vrací a straší. Útrapy farníků a kněží drahanských.

Ani za faráře Jakuba Vavřince Capriciusa nezmizely stížnosti farníků prostějovských na bezohledné vydírání, tvrdé, hrubé chování faráře a jeho kaplanů. Při tom klérus obracel protireformační nenávisť proti židovskému obyvatelstvu. Když toto sobectví a neslýchané násilnosti faráře přesahovaly opravdu slušnou míru a staly se nesnesitelnými, svolali knížecí rychtář, purkmistr a městská rada na rozkaz úředníka plumlovského Řehoře Fanty 4. května r. 1655 celou obec do radního místa. Vyptávali se, co kdo dal od pohřbu, křtu, zdavek. Každý měl též zároveň oznámiti, má-li nějakou stížnost proti farářům, aby úředník mohl podle toho referovati knížeti. Celkem bylo vyslechnuto 95 osob. Někteří z nich vyznali na své dobré svědomí, víru a duši jen to, kolik vzal od nich farář za úkony církevní, aniž by uvedli zvláštní stesky na faráře. Velmi mnoho Čechů a Němců zato si stěžovalo na nepřístojné chování duchovních. Uvedu jen ty nejzajímavější věci z velmi obsáhlého úředního zápisu o tomto jednání¹⁾. Jest to pestrá mosaika drobností, které nám kreslí hutnými tahy povahy vůdců protireformačního tažení.

1. Řezník Matěj Daňků vyznal: »Když jsem byl purkmistrem, měl jsem v trhový den při šenkování vína židovskou musiku. Pan děkan poslal ke mně dva kaplany, z nichž kněz Matěj mně nectně vylál, židům roztloukl bas a pobral malé husle«.

2. Martin Kučerovský řekl: »Řezník Jiří Růžička jako chudobný člověk nemohl učiniti tak nákladný pohřeb, jak chtěl pan děkan. Proto mu děkan kázal, aby tedy svoji ženu odvezl k šibenici a tam dal zakopat. Když jsem mu to jako primátor domlouval, rozhněval se na mne. Na Bílou sobotu, chodě po koledě, nedal zvonkem zvoniti ani zpívati. Přišed do světnice, řekl, že neví, jaké má dáti tomu domu požehnání. Bez zpívání a požehnání odtud odešel«.

3. Friedrich Václav Vejmon učinil toto obsáhlé přiznání: »Pan děkan dychtil mne zkaziti nepravým způsobem. Vy-

¹⁾ Plumenau ad 3 Prossnitz.

hledával všelijaké prostředky a to neslušné zvláště pro židy. Chtěl je vykořeniti, že u mne bývali často a že jsem mu je ne-
napomáhal zkaziti, ježto jsem se jim nemohl vyhnouti, maje
s nimi jako důchodní písař dle své povinnosti stálou práci. Protož
mne, že jsem podle jeho vůle nechtěl je od sebe zaháněti, hrozně
zlořečil na kázání slova božího.

Prokrel mne a prohlásil za nehodného v církvi. Item přišel
p. děkan jednou do mého domu. Právě byl u mne židovský
rychtář Abrahám, kterýž měl u mne práci strany J. M. K. po-
vinnosti. Farář přistoupil nenadále k němu a chytil jej za vousy.
Třesa jimi, pravil: »Kde jest mé koření, kteréž jste mně měli dáti
k svátku?« Když pustil vousy a žid utíkal, hnal se za ním s holí.
Poněvadž p. děkan provedl takové násilí v mém domě, nesl
jsem to lítostivě a sklídl od lidí nemalý posměch.

Tímto způsobem provedl tu moc a kvalť p. děkan v mém
domě a o jarmarce dal pobratí svými kaplany židovským hud-
cům, když jsem nebyl právě doma, housle a cimbál. Nemaje
více musiku, utrpěl jsem nemalou škodu, neboť se na víno ne-
sešli. Ba i ti, kteří byli v domě, se rozešli. Já jsem mohl prodati
více vína, kdyby k tomu kvalitě nebylo došlo«.

4. Švec Jiřík Slívka ohlásil, že dal od pohřbu svého
otce jako chudobný člověk 2 zl. Když byl s manželkou v nějaké
nevoli a ona mu to žalovala, nadal farář Slívkovi „z kurvy synu“,
klukův a jinak. Musil prý to nésti se srdečnou lítostí.

5. Hrnčíř Jiřík Růžička, velmi nuzný a chudobný, měl
pochovati svoji manželku, která dlouho před smrtí stonala. Šel
k panu děkanovi a prosil, poněvadž přišel v ty vojenské „běhy“
o všechno a nemohl vypravití nákladný pohřeb, aby dal to mrtvé
tělo do země pochovati a vyprovoditi na krchov. Poněvadž
Růžička nechtěl vystrojiti pohřeb nad svou možnost, odpověděl
mu Capricius, aby mrtvou odvezl k šibenici a v hliníku, kde jsou
mrchy, dal zakopati. Nešťastník musil podle jeho vůle a pro jeho
užitek učiniti nákladný pohřeb, od něhož dal pouze faráři 9 zl.
Celý pohřeb stál 30 zl. 54 krejcarů. Od zdavek se služebnou
děvkou musil zaplatiti 4½ zl. a od křtu dítěte 12 zl. 30 kr.

6. Augustin Vymínko byl r. 1649 neb 1650 „s císařským
kapitán lajtnantem“ u dříve zmíněného Matěje Daňka na vině.

Pan děkan poslal své dva kaplany do Daňkova domu. Ti chtěli židy rozehnati a husle jim vzíti. Vyminko jim to chtěl znemožniti a domlouval jim, že nemají právo prováděti kvalť v domech a židům brániti ve hře a tak měšřany „hindrovati“ na dosti špatných živnostech. Ale oni přece židům husle vzali a rozllokli je na malé kousky. Vyminka pak kaplani obžalovali u děkana. Děkan poručil primátoru, aby ho dal do areštu. Dokud se tak nestane, nedá prý zvoniti do kostela. Primátor nechťeje, aby služba boží byla k vůli tomu zastavena, uvěznil skutečně jmenovaného. Poněvadž se ničeho nečestného nedopustil, večer ho propustil z vězení. Děkan však prohlásil, že ho, až přijde do kostela, nejsa toho hoden, chytne za ruku, vyvede z kostela a ekskomunicíruje. Vyminko se obával, aby mu děkan neučinil velký despekt. Proto nešel 8 týdnů do kostela.

Pak to nemohl již vydržeti, aby byl déle jako věrný křesťan zbaven kostela. Věděl však, že děkan vládl podle své vůle právem i neprávem nade všemi a nedbal na žádného.

Proto poručil tu křivdu Pánu Bohu a šel se k němu odprosiť. Děkan však nechťel ho vzíti na milost, dokud si neodsedi ještě 3 dny ve vězení. Vyminko k tomu svolil, „aby jeho vůli zadosti se stalo a svou vysokou milost nade mnou provedl“.

7. Šimon Zilovec, řemesla ševcovského, dal děkanovi od pohřbu manželky 8 širokých tolarů. Jelikož mu nechťel dáti 10 tolarů, vřchopil se farář na něho, nadával mu hundsfutů, šelem, kluků a pochytil stolici, chťeje ho udeřiti. Drobných peněz nechťel vzíti. Zilovec musil přiněsti samé tvrdé tolarý. Od zdávání vzal 2 dukáty a od ohlášky 30 krejcarů.

8. Jan Masopust žádal p. děkana v létě 1651, aby vřpovídal jednu u něho zůstávající vdovu, která těžce onemocněla. Děkan vřkázal, proč nepřišla za zdravého života.

9. Jan Fiala, kolář, se chťel vřpovídati, ale on ho nechťel vřzpovídati, poněvadž má dlouhé vlasy. „A tak zervouc jej za ně, ze vřpovědnice ho vřhnal“.

10. Samuel Tyč, mydlář, byl kostelníkem. Pan děkan mu poručil, aby mu podal kej, ale on jemu jen palmy dal, jimiž on lid bil.

11. Pavel Zelinka, obecní úředník, dal tuto zprávu: „Jednou blíž krchova u své domovní strany dal jsem dříví složit. Tu pan děkan přišel, šelem mně nadal, z kurvy synu a jinak. Jednou mne poslal úřad s otavou s luk obecních k němu. Děkan mně pravil: „Co jest ti potom, šelmo a kluku?“ Nechtěl mne více slyšeti. S lítostí a s pláčem jsem odešel a nevěda, komu žalovati, Pánu Bohu jsem věc poručil. Neženil jsem se zde, ani křtiti nedal“.

12. Václav Kunovský, řezník, vypovídal: „Před 2 roky dal jsem pokřtiti své dítě. Nemohl jsem mu zaplatiti. Když jsem po třetí přišel a ptal se ho, co mu mám dáti, odpověděl, zda jako měšfan nevím. Tu hned se na mne šklibil, rasů a dřičů nadal. Horší dobytek prý bijeme, nežli ras dře u šibenice“.

13. Manželka Jiřika Žilky byla u ouvodu. Držela svíčku věrduňkovou a 2 česky. Svíčku děkan polámal a poslal po rychtáři zpátkem z kostela. Pak si vypůjčila ještě 2 česky, poslala je p. děkanovi a žádala ho, aby ji jen nyní uvedl, že chce jemu jinou svíčku v půl funtu dáti. Když přišla a měl ji uvést, přistoupil a rozhněván nadal všem matronám bestii a lehkovážných psů. Přijdou-li měšfanky podruhé s takovou svíčkou k ouvodu, dá prý jim do ruky hůl. Měšfanky opodál stojící dobře mu nerozuměly a domnívaly se, že je chce bít nějakou holí. Když jim dosti nalál, vzal polámanou svíci do ruky a teprve potom ji uvedl. Zlámanou svíci vrátil, aby vzal 4 české peníze a tu svíci půlfuntovou.

14. Burián Konečný byl r. 1651 rychtářem a žaloval děkanu na jeho pacholka, že zbil na svobodné cestě s jinými pohunky jednoho žida a pobral židu peníze. Rychtář žádal, aby vydal provinilce právu k potrestání. To však nechtěl učiniti a pravil, že ho potrestá sám. Dále vyznal: „Pan děkan se na mne hněvá, že jsem vydal aťestaci židům starším proti kaplanovi, který pobil jednoho žida“. Na Bílou sobotu ho vězni žádali, aby jim bylo poslouženo velebnou svátostí. Farář odpověděl, že nepošle svého kaplana do šatlavy, i kdyby měli hned zdechnouti.

15. Valentin Korreť nebyl doma, když manželka porodila. Pan děkan nechtěl dítě pokřtiti, poněvadž mu byl dlužen 6 zl. A tak to dítě zůstalo bez křtu až do čtvrtého dne.

16. Vdova Zuzanna Šumberská vypovídala: „Když ho Václav Šumberský jako purkmistr upomínal, aby nebral tolik od lidí, řekl mu děkan, že chce úplně¹⁾ zničit ho a jeho děti.

Když Šumberský pak zápasil se smrtí a Zuzanna poslala pro děkana, aby mu dal poslední pomazání, vzkázal jí, že musí napřed pojišti. Totéž řekl na druhý a třetí vzkaz. Teprve po smrti se objevil a chytl hlavu Šumberského se slovy: „Pane Václave, rozpomeňte se!“ Vida, že jest smrtelně bledý, začal se teprve modlití. Dala 10 tolarů napřed, neboť dříve nedovolil kopati hrob. Synu řekl, že jeho otec byl horší než žid, Turek nebo nejhorší kacíf.

17. Bernard Feltscher oznámil, že nechtěl ho zpovídati o předminulých svátcích velikonočních, nýbrž ho vyhnal ze zpovědnice. Privil jemu, že není spravedlivý křesťan, nýbrž žid. Není hoden, aby jej mohl zpovídati. Má jíti mezi židy a tam se vyzpovídati. Židé ať vyslyší jeho zpověď, neboť jest ztracený člověk. To učinil p. děkan, protože Bernard musil svědčiti, jakou ránu dostal jeden z židů, když kaplan jim chtěl vzíti hovádko, které hnali k zabiti. Ke zpovědi musel jíti do Olomouce.

18. Mlynář Jan Doležel, 70 let starý, si stěžoval též na děkana. Před rokem na Bílou sobotu šel k němu ke zpovědi. Před všemi lidmi ve zpovědnici mu hrozně vylál, až se to v kostele rozléhalo, že jeho kaplanovi dal malou koledu, totiž jen 16 krejcarů a truňk vína. Nadal mu zlodějů a starých šelem a hrozil mu, že shoří i s manželkou v pekle. On prý tak starý člověk oplakával dlouhé časy tuto hanbu před lidmi učiněnou.

19. Jan Hapal vyznal, že zemřel u něho jeden žebrák, katolík. Žádal děkana, aby byl pochován u kříže, nemaje na pohřeb z čeho nakládati, Děkan to nechtěl povolití a tak jeho dcera mrtvé tělo musila vzíti do Polkovic.

20. Pavel Štětina oznámil, že p. kaplan Jakub při koledě nechtěl od něho vzíti 15 krejcarů. Musil mu dáti 33, poněvadž tak poručil děkan. Od křtu dal 18 českých, ač chtěl od něho míti široký tolar, protože bylo nové križmo.

¹⁾ „Ich will Euch undt Euer Kinder gantz und gar verderben“.

21. Casper Lieb vypovídal, že přinesl letos děkanu zpo-
vědní lístky. Děkan mu hrozně vylál, že pomohl židům, když
psali knížeti supliku, jež se týkala židovky, kterou pobil děkan.
Nadal mu zloděju a pohrozil mu, že ho prokleje, aby neměl žá-
dného štěstí.

Vybral jsem jen několik ukázek, ukazujících nám děkana
a jeho kaplany v pravém světle. Nic nemůže nám lépe osvětliti
zesurovení mravů než těch několik úředních svědectví zubože-
ných lidí. Farář si počínal jako skutečný diktátor ve městě. Na
svoje povolání se díval jako na výnosnou živnost. Jeho troufalost
neměla hranic. A jak se mohli teprve chovati věřící, když jejich
duchovní vůdcové si vedli tak neurvale? Musíme si však při-
znati, že protireformační dobu právě po této stránce známe
velmi málo. Farář si osoboval největší právo v obci, jsa si jist
mravní podporou světské vrchnosti. Z farníků se časem stali za-
křiknutí beránci, neschopni jakéhokoli odporu. Vláda tmy na-
stoupila na místo bývalé svobody a vnitřního klidu.

S těmito truchlivými zjevy setkáváme se i ve venkovských
farnostech. Nejde tedy o ojedinělý případ. Jakub Vavřinec
Capricius (polatinštělé české jméno Kozílek) byl i farářem v Ko-
stelci a nějaký čas ve Smržicích. R. 1650 žádal knížete o udělení
kostecké fary. Za důvod uvedl, že město Prostějov octló se
v hrozně bidě, předměstí jsou zničena, jest přítomno málo lidí a
on bídě shání svoje vychování.

Připomíná knížeti, že spravoval tu faru před 16 lety (na
panství pracoval 26 let), obrátil poddané ke katolické víře, vě-
noval tam mnoho na výzdobu chrámu. Páter františkán, farář
plumlovský, drží prý beztoho 8 kostelů a koná zřídka kdy bo-
hoslužby. Jemu prý se to lépe hodí, poněvadž Kostelec neleží
daleko od Prostějova a sám prý drží stále kaplana. V prosbě
uvedl, že se přihlásil o faru kosteckou a smržickou již u kon-
sistoře. Doufal, že i kníže ho bude na ty fary presentovati. Ca-
pricius pak skutečně kosteckou faru dostal.

Kostecký farář Jakub Filip Balcarovský nezůstal ve vy-
dírání farníků a hrubosti za svým druhem prostějovským, jak se
dovídáme z vídeňských papírů.

Kníže zapověděl šenkovati cizí pálení a prodávati. Stará
rektorka nechtěla přestati a prodávala dále ve škole a jinať po

vesnicích roznášela. Sousedé se jednou dozvěděli, že nese pálení z Prostějova. Ihned r. 1661 jí dva džbánky zabavili a dali odnésti na rathouz. Farář se o tom dozvěděl. Přišel mezi osoby ouřední, které se scházely, aby vybraly knížecí kontribuci. Přiběhl na rathouz v hněvu rozpálený a jako smyslu pominutý, místo pozdravu vylál všem přítomným sedícím u konšelského stolu šelem, grubiánů, zrádců, zlodějů, loupežníků a podobně. A to proto, poněvadž mezi tím pálením bylo také něco jeho. Konšelé připomínají knížeti, že by nebyli zdržovali jeho, kdyby je byl slušně požádal. Později přišel v kostele k purkmistrovi při kropení. U něho třikrát prohlásil, že není hoden, aby ho pokropil svěcenou vodou. Na kazatelnicu nepromluvil jiného slova než zloději a svatokrádežníci a s tím se odebral s kazatelnicí. Zacházel libovolně s kostelními penězi. Bral je od kostelníka bez kontroly. Rektor musel zapsati, co mu kázal. Nepřestával farníky tupiti, týrati a vydíratí (za pohřby, křty).

Farníci prohlašovali, že to déle nevydrží. Hrozili, že jinak musí zanechatí svých živností a jinam ustoupiti¹⁾.

I Určičti si naříkali na faráře Pavla Jakšíčka (po r. 1667), že promrhal kostelní důchody a nevykonává svých povinností. Nezaopatřil Matěje Hrušku z Dětkovic, poněvadž se někde toulal. Hruška zemřel bez zaopatření a jeho duch prý se často vracel do Dětkovic a strašil. Určičti se bránili proti presentaci faráře Jakšíčka (ze Smržic), nechtěli toho „furianta“, ale ničeho nepořídili.

R. 1671 stěžovali si drahanští farníci na faráře určického²⁾, že vynucuje zvýšení platu. Solva prý přijede 1—2 v půl roce sloužiti mši. Jestli mu nedají, co chce, vypovídal jim faru a nechtěl přisluhovati. Při tom jim zapovídal zpověď u jiných farářů. Jakšíček byl r. 1672 pro různé delikty odsouzen konsistoří, která mu pro podvodné machinace s kostelními penězi pohrozila propuštěním. Poněvadž Drahanští žili stále s Jakšíčkem v rozbrojích, připojila konsistoř Drahaný a Rozstání k faře jedovnické (1671).

¹⁾ Plumenau ad 3.

²⁾ tamtéž. Jakšíček se bránil a tvrdil, že mu nechtěli dáti příprez a pohostění mu podávali od domu k domu jako nějakou almužnu. Desátku prý dostal polovic.

Čtěl kromě desátku za mši a kázání dukát. Když mu to nedali, nekonal zpověď o vánocích ani velikonocích. Ale ani jedovnický farář je nechťel pro velkou vzdálenost a nepatrné důchody. Žádal sám o odnětí těch vesnic.

Též z Mostkovic zasypávali knížete farníci nářky (r. 1634) na krutosti faráře, takže kníže musil ho napomenouti, aby si dal lepší pozor na sebe. Teprve r. 1682 dostaly Drahaný administraturu a tím duchovní správa na Drahansku byla postavena na pevnější základ. Administrátoři však si nepřestali knížeti stěžovali na prabídné příjmy a toužili po vysvobození z toho bídného kraje¹⁾, který byl kdysi střediskem kacířství a po válce třicetileté zanedbáván v duchovním ohledu přímo neuvěřitelně.

V.

Postavení židů za protireformace. Hospodářské a náboženské příčiny antisemitismu. Židé roku 1618. Židovští krejčí ve městě. Chování vrchnosti k židovským konvertitům. Chování židů za 30leté války. R. 1644 měli židé ve městě většinu. Židé těži z válečných útrap obyvatelstva. R. 1655 prosí židé knížete o ochranu. Město a cechy si stěžují na úskoky a jednání židů. Narovnání se židy roku 1655.

Často jsme slyšeli v líčení vnitřních poměrů prostějovské obce o židech, kteří byli významnou složkou hospodářskou a společenskou ve městě. Nechuť a zášť nositelů protireformace po potlačení kacířství obracela se přirozeně proti nim, jedinému ostrůvku v katolické společnosti. Ovšem antisemitismus protireformační měl i jiné příčiny, především hospodářské.

Nemohu se zde šířití obšírněji o životě prostějovské obce židovské, poněvadž to jest kapitola sama pro sebe. Upozorňuji jen, že liechtenštejnský archiv vídeňský byl obohacen z Bučovic po převratě nesmírně bohatým a zajímavým materiálem o věcech židovských, vlastně celým menším židovským archivem. Bez použití těchto objemných fasciklů nepodaří se nikomu napsati slušnou a úplnou historii prostějovského židovského živlu.

¹⁾ Administrátor Šebesta r. 1691 si nařikal knížeti: „...in magnis miseriis cum pauperibus subditis in montanis ac loco sterili vivo“. Po 4 letech působení svého v Drahaněch žádal ho, aby ho vysvobodil z té horské pouště (ex illis miseriis ac montana solitudine liberare ..., ex illo pauperimo beneficio liberare) a dal mu faru v Mostkovicích. Ale nebylo mu to popřáno.

Urbář panství plumlovského a prostějovského z roku 1618 uvádí v okrsku městské zdi 50 židovských gruntů¹⁾. Úroku platili ročně celkem 250 zl. Kromě toho brala vrchnost od krejčírů židovských, aby mohli volně řemeslo své mezi židy bez překážky cechu krejčířského dělati, úhrnem 5 zl. 10 g.

Cizím židům byl zakázán podomní obchod a prodávání mimo výroční a týdenní trhy. O konverlitech židovských slyšíme již za války 30leté. R. 1638 přestoupil k církvi katolické Jakub Judele. Kníže mu poručil dáti přístřeší a výživu, dokud nebude vyučen a pokřtěn se ženou a dětmi. Jeho přestoupení vzbudilo velké pobouření v židovské obci a proto žid prosil o ochranu. Knížete žádal, aby převzal kmotrovství. Kníže poručil²⁾, aby mu bylo vyplaceno 50 zl. Při křtu zastupoval kmotra úředník plumlovský. Podobně postupovali Liechtenštejnové i později, když židé přestoupili. Vídeňský archiv má o tom spoustu zpráv. O nějakém nátlaku se strany vrchnosti není v archivě zpráv. Žáto víme odjinud, že takový nátlak v II. polovici 17. stol. katolická strana ve městě skutečně vykonávala.

Za války 30leté ozvaly se mnohokrát stesky na židy, kteří nechtěli s ostatními rovným dílem přispívati na obranu města a vedení války, nýbrž obratným lichocením vojsku ubytovanému ve městě dovedli ze všeobecné mizerie vydatně těžiti.

R. 1630 dostala městská rada rozkaz, aby ty, kteří se zdráhají pomáhati při stavbě šancí, donutila mocí k poslušnosti, ani židy nevyjímaje.

R. 1639 byl pořízen soupis zbraní. V seznamu se uvádí, že ve 64 židovských domech bydlí 143 mužů. Ačkoli prý jim bylo poručeno knížecím rychtářem, aby nejméně každý dům měl v zásobě jednu mušketu, tak židé místo činu se nařízení vysmívají³⁾.

30. června 1644 stěžoval si purkmistr a rada města Prostějova, že židé, kterých jest ve městě mnohem více než křesťanů, utlačují měšťany a ničí je hospodářsky. Kdysi bývalo přes 600 domů, nyní jest jich sotva 100 obydleno⁴⁾. Z toho kře-

¹⁾ Vídeň, archivní skladiště.

²⁾ Plumenau 6.

³⁾ Plumenau ad 5. Prossnitz.

⁴⁾ Rok před tím před vpádem švédským zůstalo ve městě všeho všudy sotva 100 osob mimo židy a přespolní.

viz: Baje -
rovně, Jan
Kotlík - Brou
p. 1798.

sřanských bylo 34 a mimo to několik domů obývaly vdovy. Židé se přidružovali k vojákům, lichotili jim a zrazovali, co kde mají křesťané uschovaného. Vojáci pak ukradené věci zanesli židům „do chřtánů“ a dali téměř zdarma. Hospodáři, kteří nemohli dosti dáti vojákům, byli vyháněni z domů, židům z těchto domů bylo dáváno nářadí i šindele se střechy. Dokonce z pobořených domů křesťanských bylo dříví odneseno židům, takže židovské domy byly nejlépe vystavěné a dobře pokryté. Židé kupovali, ač to bylo zakázáno, od vojáků měď, cín, železné věci, peřiny, kostelní věci a zvonovinu. Pak vše odváželi do Polska, obchodovali kořalkou a pivem a chovali se tak, že se to přičilo městským privilegiím. Podpláceli důstojníky a vyhýbali se ubytování vojska, ač v křesťanských domech bylo ubytováno 8—11 vojáků, a k tomu měli měšťané vypraviti vojsko k městu Olomouci. To byl vrchol útrap. Nelze se pak diviti, že se obec tak zadlužila¹⁾.

3. prosince 1648 prosila městská rada, aby židé byli přinuceni ke každé kontribuci (obilní i peněžní) přispívali čtvrtým dílem.

R. 1655 žádala židovská obec Karla Eusebia o ochranu, zachování při císařských privilegiích a výslovné nařízení, aby při vybírání kontribuce a jiných dávek nebyli neoprávněně městem uliskováni, nýbrž aby jim bylo popřáno, čeho užívají jiní židé na Moravě. Zvláště se domáhali, aby jejich krejčí mohli míti svobodnou výlohu, mohli krájet sukno a plátno, jakož i aby směli šaty kupovati. Konečně žádali, aby se jim dostalo ochrany proti násilí, vzpouře, týrání, proti vpádům do škol a domů²⁾. Podle jedné zprávy tamtéž dostali krejčí židovští r. 1653 povolení míti otevřené výklady, obchodovati sukrem a plátnem a šiti šaty, které mohli prodávati jen židům a ne křesťanům. Pravděpodobně židovské zisky a obchodní úspěchy, jejich podnikavost a zdatnost vyvolaly u cechů hlubokou revnivost a roztrpčení.

Asi o 90 let před tím vymohla si křesťanská obec výkázání židů. Ale r. 1584 učinili purkmistr a páni radní se židy porovnání a smlouvu. Židy ponechali při jejich živnostech.

¹⁾ J. Kühndel: Finanční stav města Prostějova v 17. stol. Časopis vlast. spolku musejního v Olomouci, roč. 38. (1927.).

²⁾ Vídeň. Archivní skladiště.

Obdarování, které dostali na vybytí těch židů od pana z Pernštejna, vrátili. Naproli tomu židé se uvolili zaplatiti za útraty a škody, které měli purkmistr a radní při vyjednávání toho obdarování, jednou provždy 500 zl.¹⁾. Roku 1679 slyšíme o nedovolených obchodech s tabákem. Obchodovali též se soli. Židé nebyli nikdy spokojeni. Stále si stěžovali buď na město, buď na úředníky. Na židy, jejich nepřípustné tahy a úskoky naříkala si neustále obec křesťanská a cechy.

R. 1685 cech krejčovský si stěžoval, že židé zhotovují křesťanům a důstojníkům nové šaty. Když však cech se pokusí zabaviti takovou práci podle policejního pořádku, srocuje se židovská sběr („das jüdisch Geschmaiss“) nenadále, bije členy cechu a brání jim násilně v zabrání zboží. U křesťanů jest z toho ohavný pocit a takové jednání by mohlo vésti ke vzbouření.

Výsadní domy protestovaly proti tomu, že židé prodávali své „košér“ víno i křesťanům. Zmocnili se obchodů s obilím²⁾, které vyvážejí i ze země. Ve stížnosti stojí dále, že židé přepláceli potraviny a drůbež, již dovezli sedláci na trh. Křesťanům zboží na trhu vyrvou z ruky, nebo přeplatí za poštupného spílání a nadávání.

Takovým jednáním se cítily cechy poškozeny a řemesla byla vhnána do bída. Magistrát žádal za odstranění všech přehmatů židovských. Jinak, jak dodává, by musili křesťané zahnat beztrestně násilí násilím. Z toho by mohlo býti sročení a vzpoura mezi obecným lidem proti židům.

Uvedené doklady snad postačí k důkazu, že hořkosti a boje křesťanské a židovské strany nebyly před Bílou horou a pak zvláště v 2. polovici 17. stol. povahy výhradně náboženské. Rozhodovaly více zájmy hospodářské. S toho stanoviska se musíme dívat na nářky cechů.

V době rozmachu protireformační horlivosti však vedly i motivy náboženské a rasové k všelijakému chikanování židů, jak o tom byla již dříve řeč. Proč židé tolik zakoušeli od vítězné

¹⁾ tamtéž.

²⁾ „... das jüdische Volk ist so häckh und künn, dass es öffentlich in unsere Getraids Nahrung eingerisst, nicht allein für sich selbst, sondern ein formel Handel über Land einrichtet.“

strany katolické, dovidáme se ze smlouvy uzavřené mezi židy a farou prostějovskou na podnět olomoucké konsistoře²⁾ r. 1655.

Ustanovení této smlouvy zní:

1. Židé v neděli a svátky nemají obtěžovati křesťany v nejbližší ležících vesnicích prodejem kořalky a jiných potřeb, jakož i zdržovati je od návštěvy kostela.

2. Maso v kvatembr a v postní dny nesmějí prodávati a dodávati tajně do křesťanských domů. Pouze s písemným povolením děkana to mohli učiniti.

3. V postní dny nesmějí v křesťanské čtvrti prováděti hudbu, křičeti a pobíhati. Mají se zdržovati jen ve svém okrsku.

4. V neděle a ve svátky před bohoslužbami a během jich nesmějí se rozbíhati do vesnic, aby kupovali dobytek, vodili jej veřejně v tu dobu do města, nýbrž mají se za bohoslužeb chovati jako křesťané.

5. Když kněz jde se svátostí k umírajícímu, mají se židé uchýliti do pozadí nebo do nejbližších domů, ne státi na ulicích a náměstí.

6. Před trhy nesmějí stavěti boudy na náměstích za bohoslužeb, nýbrž až po nich, jak činí křesťané.

7. V Boží tělo, kdy se sejde mnoho lidí a nedrží se trh, pak rovněž v křížové dny a když se konají procesí, mají se zdržovati ve svých ulicích.

8. Židé se nesmějí v žádném případě koupati společně s křesťany ve veřejných lázních.

9. Mají přidržovati děti obojího pohlaví, aby neměly žádných spolků s křesťanskými dětmi.

10. Při zvonění v poledne a večer mají židé se postavit stranou, anebo sláti tiše.

11. Židé jsou povinni prokazovati kněžím povinnou čest.

Tato smlouva byla uzavřena za úřadování příkře nesnášenlivého a furiantsky ukrutného faráře Capricia. Jak jest patrnó z citovaných článků, musila se v II. polovici 17. století prohloubiti

²⁾ Plumenau 6.

propast mezi židy a křesťany. Obě skupiny byly od sebe odděleny čínskou zdí rasové a náboženské nesnášenlivosti. Židé byli přímo donuceni k tomu, aby se od protější strany úplně isolovali. Protireformační ostří neušelřilo ani židů. Rozněcovatel násilnosti protižidovských, farář Capricius, počínal si vůbec neurvale.

R. 1653 na příklad čekal po kázání, když lid šel na ofěru. Poněvadž všichni nešli, vzal hůl a šel na chór. Tam bil lid selský a čeládku, která k ofěře neměla chuti. Na květnou neděli, když se sešlo mnoho lidí do kostela ke zpovědi a přijímání, hned po Agnus Dei, když měl podávat, vzal plnou ruku palmových větví a za spílání mlátil hněvivě lid po hlavě i po obličeji. Pak palmy odhodil a volal na kostelníka, aby mu podal nějaký kyj. Potom teprve podal svátost.

Capricius byl vskutku typ pánovitěho, sobeckého, velikášsky sebevědomého a bezpříkladně ukrutného kněze protireformační doby.